

aal holocaust
useum
holocaust museum

Openingstijden

Dagelijks open van 11.00 - 17.00 uur

Opening hours

Open daily from 11 am - 5 pm

Joods Historische Manager

Aan de wieg van het Nationaal Holocaust Museum

TEKST MAX VAN WEEZEL FOTO'S PATRICK STERNFELD

Joël Cahen, nu 67 jaar, had na zijn pensionering nog wel zin in een “spannend klusje” als kwartiermaker van het Nationaal Holocaust Museum dat op dit moment aan de Plantage Middenlaan in Amsterdam verrijst. Tot 2015 was hij dertien jaar directeur van het Joods Historisch Museum, dat samen met de nieuwe expositieruimte, het JHM Kindermuseum, de Portugese Synagoge en de Hollandsche Schouwburg deel uitmaakt van het Joods Cultureel Kwartier.

In Café Eik en Linde, waar Cahen muntthee bestelt en ik koffie, worden we van alle kanten omringd door de geschiedenis van de Joodse gemeenschap van Amsterdam. Schuin tegenover het café hangt de plaque die herinnert aan de overval van het verzet op het bevolkingsregister waar de gegevens lagen die de Duitsers nodig hadden om Joden op te sporen.

Aan de overkant staat het gebouw waar sinds 1924 een Joodse kindercrèche was gevestigd. In de oorlog werd het in gebruik genomen als dependance van de Hollandsche Schouwburg. Het deed dienst als tijdelijk onderkomen voor baby's en kleine kinderen die bij het vertrek van de treinen naar Westerbork weer met hun ouders werden herenigd. Via de tuin van de crèche werd een deel van die kinderen naar de belendende Hervormde Kweekschool gesmokkeld. Van daaruit bracht de ondergrondse hen in veiligheid. Zo werden zeshonderd kinderen gered. In de voormalige Kweekschool is nu het Nationaal Holocaust Museum in oprichting gevestigd. Vlak voor de deur

van Eik en Linde staat de tramhalte waar tot 1942 lijn 8 stopte, die de Rivierenbuurt via de Weesperstraat en de Nieuwmarkt met het Centraal Station verbond en daarom de 'Jodentram' werd genoemd.

*"De Sjoa zo veel mogelijk
proberen te vermijden"*

De halte speelde een bijzondere rol in de geschiedenis van de crèche en de Hervormde Kweekschool. Als de tram voorreed, werden de kinderen in rugzakken, wasmanden en melkbussen aan illegale werkers meegegeven, omdat de Duitse soldaten bij de schouwburg het dan niet konden zien. Bij die halte stappen nu de bezoekers van Artis, de Hollandsche Schouwburg en het Nationaal Holocaust Museum lijn 9 en lijn 14 uit. O ja, Eik en Linde was ook het café waar Ischa Meijer, het 'jongetje dat alles goed moest maken', in de jaren tachtig zijn radioprogramma's opnam.

Als pensionado intensief bezig met het oorlogsverleden

Eigenlijk was het niet vanzelfsprekend dat Joël Cahen zich als pensionado nog zo intensief met het oorlogsverleden van Amsterdam zou gaan bezighouden. “In mijn werk als conservator en historicus bij het Joods Historisch Museum en als hoofdconservator van Beth Hatefutsoth, het Joodse Diasporamuseum in Tel Aviv, heb ik de Sjoa zo veel mogelijk proberen te vermijden.

Toen het Joods Historisch Museum in 1987 van de Nieuwmarkt naar het Jonas Daniël Meijerplein verhuisde en het museum opnieuw moest worden ingericht, was ik het helemaal eens met toenmalig directeur Judith Belinfante. We gaan ons niet tot alleen maar ellende beperken, vond zij, de Joodse geschiedenis van Amsterdam en Nederland houdt meer in dan alleen de jaren tussen 1940 en 1945. Veel Holocaust-overlevenden verweten ons destijds op nogal luide toon: wat een schande dat het hier zo weinig over de oorlog gaat. Maar dat was een bewuste beslissing.”

"Ik dacht: houd erover op, ik kan er niet tegen"

Zijn vader, Max Cahen, zat bij het Philips-commando in kamp Vught en verrichtte daarna slavenarbeid in een Aussenstelle van Auschwitz. “Mijn vader is letterlijk in de hel geweest. Ik ben opgegroeid met zijn kampverhalen. Hij vertelde er zeer gedetailleerd over. Er ging eigenlijk geen dag voorbij zonder oorlogsverhalen. Mijn vader kon enorm spannend vertellen.”

Zijn moeder, Jet Elion, had ondergedoken gezeten in een tehuis voor ongehuwde moeders in Breda en was juist erg zwijgzaam over wat ze had meegemaakt: “Ik denk uit piëteit tegenover mijn vader. Pas na zijn overlijden heeft ze een interview over haar onderduiktijd gegeven aan de VPRO-radio.”

Cahen zelf verdrong de Holocaust een groot deel van zijn leven, beseft hij nu: “Persoonlijk kon ik die Tweede Wereldoorlog niet meer aan. Ik dacht: houd erover op, ik kan er niet tegen. Dat kom je vaker tegen bij leden van de tweede generatie waarvan de ouders óf te veel óf te weinig over de oorlog vertelden.” Nu, als 65-plusser, heeft

hij geen last meer van die gereserveerdheid. “Ik kom er tegenwoordig eerlijk voor uit dat de oorlog als een rode draad door mijn leven loopt. Je kunt het verleden niet wegdrukken, niet als Joodse gemeenschap maar ook niet als individu. Of je het leuk vindt of niet, het duikt toch altijd op.”

De oorlog in beeld

Cahen is de enige niet die zo'n ontwikkeling heeft door-gemaakt. In de gymzaal van de voormalige Kweekschool hangt sinds mei van dit jaar de schilderijenreeks “De ondergang van Abraham Reiss”, van de hand van diens kleinzoon Jeroen Krabbé. Aan JCK Magazine, een uitgave van het Joods Cultureel Kwartier, vertelde Krabbé (71) dat zijn werk als kunstschilder tot voor kort opviel door vrolijke figuren en fleurige tinten: “Altijd wilde ik het mooie van het leven laten zien.” In 2010 vond hij de tijd rijp om de Werdegang van zijn grootvader, een diamanthandelaar die in Sobibor werd vermoord, in beeld te brengen. Joël Cahen haalde de expositie naar Amsterdam. Samen met hem loop ik langs de doeken: Reiss op vakantie in Oostende, vlak voor de beurskrach van 1929. Reiss in het doorgangskamp Westerbork. Reiss in Sobibor waar de honden hem toeblaffen en gakkende ganzen het geschreeuw uit de gaskamer proberen te overstemmen. Het is aangrijpend.

"De oorlogsgeschiedenis overdragen, maar niet meer met pen en papier"

Cahen: “Mijn doel is om in het Nationaal Holocaust Museum de oorlog op zoveel mogelijke manieren te verbeelden, bijvoorbeeld via verhalen en met behulp van contemporaine kunst. Zo hangt bij ons nu al het indrukwekkende kunstwerk ‘Adressen’ van Bart Domburg dat uitsluitend bestaat uit de straatnamen en huisnummers van uit Amsterdam weggehaalde Joden. Maar je kunt ook aan fotografie denken. Ik wil de oorlogsgeschiedenis laten zien. Er zijn boekenkasten vol over geschreven: Presser, De Jong, Abel Herzberg, Ad van Liempt. Maar er groeit nu een generatie op die niet leest maar wil kijken. Die visueel ingesteld is. Ik wil de oorlogsgeschiedenis overdragen maar niet meer met pen en papier.”

Hoewel het museum nog lang niet klaar is, zullen er voorwerpen te bezichtigen zijn als een viool die een Joods meisje vlak voor haar deportatie aan de burens gaf en nu pas weer boven water is gekomen. En de rugzakjes die in Westerbork waren achtergebleven en door een mevrouw bij het Joods Historisch Museum werden ingeleverd. “Er komen steeds meer van die voorwerpen naar boven. Het verhaal is nog lang niet afgelopen.”

Uitdragen van de Joodse aanwezigheid Het Holocaust Museum is ook bedoeld om Marokkaanse en Turkse migrantenjongeren bij te praten over de geschiedenis van Amsterdam in oorlogstijd: “Ze moeten

weten in welke stad ze zijn terechtgekomen. Een stad waar tachtigduizend Joden zijn weggehaald. Er leven in die kring veel vooroordelen tegen Joden: dat ze Wall Street in handen hebben, dat ze allemaal rijk zijn. Zulke vooroordelen zijn moeilijk weg te nemen maar we kunnen proberen daaraan bij te dragen. Het zou fijn zijn als bezoekers van het De Mirandabad ook weten wie Monne de Miranda was.”

De Plantagebuurt komt langzamerhand wel erg vol te staan met Joodse musea en oorlogsmonumenten, opper ik. Je hebt nu al het Joods Historisch Museum, de Hollandsche Schouwburg, het Verzetsmuseum tegenover Artis, het Auschwitzmonument in het Wertheimpark en het Nationaal Holocaust Museum. Als het aan het Nederlands Auschwitz Comité ligt, komt er binnenkort nog een kolossaal Namenmonument in de Weesperstraat bij. Wordt de Plantagebuurt op die manier niet een soort Joods Disneyland?

Cahan spreekt dat tegen: “Het is een opkomende buurt die dankzij Artis heel veel toeristen en bezoekers trekt. Het is een buurt met een interessant verleden. Dit is de beste plek om het verhaal van de oorlog tot leven te brengen.”

"Ik beschouw het Nationaal Holocaust Museum als een erezaak"

Waarom is het Holocaust Namenmonument in de Weesperstraat nodig? De Hollandse Schouwburg heeft ook al een indrukwekkende namenwand. “Dat moet je het Nederlands Auschwitz Comité vragen, die hebben het initiatief tot het Namenmonument genomen. Ik had er eerst zelf ook vraagtekens bij. Maar uiteindelijk vind ik het wel een goed idee. In de Schouwburg zijn alleen de achternamen van gedeporteerde families en individuen te vinden. Op het Namenmonument komen ook de voornamen van alle 102.000 vermoorde Joden, Roma en

Sinti te staan. Ik kan me voorstellen dat dat belangrijk is bijvoorbeeld voor mensen die geen band met het georganiseerde Jodendom meer onderhouden, maar in de oorlog wel een Joods familielid hebben verloren. Voor iemand die na de oorlog gedoopt werd en als christen opgroeide, is het fijn om te weten dat de namen van zijn Joodse opa of oma niet zijn vergeten. Dat hun geschiedenis niet is uitgewist. Dat lijkt me de betekenis van zo'n Namenmonument.”

Gevoeligheden over geld

Burgemeester Van der Laan heeft de Joodse gemeenschap 10 miljoen euro toegezegd als compensatie voor de erfpacht die uit de kampen of de onderduik teruggekeerde Joden na de bevrijding aan de gemeente Amsterdam moesten betalen. Op zijn voorstel heeft de gemeenteraad besloten dat een groot deel van dat geld ten goede moet komen aan het Nationaal Holocaust Museum en het Holocaust Namenmonument. Daar is kritiek op. In Buitenhof zei Ronny Naftaniel dat de gemeente de verdeling van het geld aan de Joodse gemeenschap had moeten overlaten. Hij verweet Van der Laan regentesk gedrag.

“Ik ben het totaal niet eens met Ronny Naftaniel,” zegt Cahan: “Voor ons is het fijn dat de gemeente het geld voor een deel in het Holocaust Museum wil steken. Ik heb Van der Laan meteen in het begin al gezegd dat daar protest tegen zou komen. Er is een stroming binnen de Joodse gemeenschap die vindt dat het geld aan de individuele oorlogsslachtoffers of hun nabestaanden moet worden gegeven. Van der Laan wil dat niet omdat nauwelijks meer is vast te stellen wie dan aanspraak kan maken op welk bedrag en daarin val ik hem bij. Het geld aan individuen toewijzen is onzinnig. Het komt dan voor het merendeel terecht bij mensen die de oorlog zelf niet hebben meegeemaakt. Naftaniel heeft grote verdiensten voor de Joodse gemeenschap maar hij heeft wel de neiging naar links te marcheren als verder iedereen naar rechts marcheert. Ik twijfel geen moment aan de goede bedoelingen van de gemeente Amsterdam. Eberhard van der Laan doet enorm zijn best. Van mij zal je niet horen dat hij een regent is.” Het Nationaal Holocaust Museum bevindt zich nog maar in de pioniersfase. Tot nu toe is alleen de benedenetage van de Kweekschool in gebruik genomen. Joël Cahan wil zeker nog één jaar zijn schouders onder het project zetten: “Het is geen gemakkelijke strijd die we voeren. Er is nog veel geld nodig. Maar ik beschouw het Nationaal Holocaust Museum als een erezaak.” •

Beknopt CV van Joël Cahan

- 1948: Geboren in Vught
- 1978: Doctoraalexamen algemene geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam
- 1982: Conservator en adjunct-directeur Joods Historisch Museum
- 1990: Hoofdconservator en adjunct-directeur Beth Hatefutsoth in Tel Aviv
- 2002: Directeur Joods Historisch Museum
- 2015: Projectdirecteur Hollandsche Schouwburg/ Nationaal Holocaust Museum

